

A 2009. évi LXXX. törvény hatása a biztonsági intézkedések körére

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2009. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: T.) 2009 augusztusában lépett hatályba, és jelentős mértékben módosította a Büntető Törvénykönyvet, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet (a továbbiakban: Bv. tvr.). A Bv. tvr. módosításai elsősorban a biztonsági intézkedések körét érintették. Cikkünkben a módosítás okaira, illetve azok lehetséges következményeire keressük a választ. Reményeink szerint az általunk felvetett problémát az új büntetés-végrehajtási kódex megnyugtató módon rendezni fogja.

A módosítás indoka az Alkotmánybíróság 132/2008. (XI. 6.) határozatára (a továbbiakban: Határozat) vezethető vissza, amelyben a testület megállapítja, hogy a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet (a továbbiakban: R.) 16. § (1) bekezdése alkotmányellenes, ezért azt 2009. június 30. napjával megsemmisíti. Az Alkotmánybíróság határozatában azt is megállapította, hogy az Országgyűlés az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében az alapvető jogok korlátozására előírt törvényi szabályozási szint sérelmét okozó, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet idézett elő azért, hogy nem rendelkezett a büntetés-végrehajtási szervezet által végrehajtott előzetes letartóztatás, valamint elzárás során alkalmazható motozás szabályairól. Következményként az Országgyűlést kötelezte arra, hogy jogalkotói feladatának 2009. június 30. napjáig tegyen eleget.

A Határozatban az indítványozó a R. 16. § (1) bekezdése alkotmányellenességének megállapítása és megsemmisítése iránt fordult az Alkotmánybírósághoz. A sérelmezett jogszabály előírja, hogy a rendőrségi fogdába befogadásakor a fogvatartott személyt „szükség esetén” motozásnak lehet alávetni, ami „indokolt esetben” kiterjedhet a testüreges orvos általi átvizsgálására is. Az indítványozó sérelmezte, hogy a R. semmilyen szempontot nem jelöl meg a tekintetben, hogy a hatóság milyen esetben vesse alá a fogvatartottat motozásnak, illetve mikor indokolt a testüreges vizsgálata. Ennek következtében a szabályozás túlságosan tág mérlegelési lehetőséget biztosít, ami önkényes jogalkalmazást tesz lehetővé. Álláspontja szerint az emberi méltóságot súlyosan sértő beavatkozásra csak jogszabály által konkrétan megjelölt esetekben, szigorú és egyértelmű eljárásjogi garanciák mellett kerülhet sor.

Az Alkotmánybíróság a motozás szabályait a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában is vizsgálta. A motozás a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során alkalmazható biztonsági intézkedés. A Bv. tvr. a szabadságvesztésre ítélt jogai és kötelezettségei között ad felhatalmazást arra, hogy a büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítéltet megmotozzák [33. § (4) bekezdés].

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: R2.) a személymotosztást a fogvatartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzését, illetve megszüntetését célzó, az elítélttel szemben alkalmazható biztonsági intézkedések között jelöli meg [45. § (1) bekezdés *d*) pont]. Az elítélt megmotozható, személyes használati tárgyai és teljes ruházata átvizsgálható. Az intézkedésnél technikai eszköz és szolgálati kutya is igénybe vehető. A személymotosztás, illetve a ruházat átvizsgálása nem történhet szemérem sértő módon. A test üregeinek átvizsgálását csak orvos végezheti, a vizsgálaton az őrzést vagy felügyeletet ellátó személyen kívül más nem lehet jelen. [49. § (1) és (3) bekezdés]

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint a Bv. tvr. a büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatást, illetve szabálysértés miatt elzárást töltő személyek esetében a biztonsági intézkedésként alkalmazható motozásra, ezen belül a testüregek átvizsgálására nem ad felhatalmazást. A Bv. tvr. ugyanis egyáltalán nem rendelkezik az elítéltekre, illetve az előzetes letartóztatást vagy elzárást töltőkre vonatkozó szabályozás viszonyáról. Csupán a R2. utal arra, hogy az előzetes letartóztatás végrehajtására a rendeletnek a szabadságvesztésre vonatkozó szabályait a rendelet III. Fejezetében foglalt eltérésekkel kell megfelelően alkalmazni (233. §). Mivel a sajátos szabályok között a biztonsági intézkedésekről nincs szó, az előzetesen letartóztatottak esetében a R2. 49. §-a alapján van mód a személymotosztásra.

Végső konklúzióként az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a törvényalkotó elmulasztotta a büntetőjogi és szabálysértési büntetések végrehajtása során az emberi méltóság körébe tartozó, a személyi és fizikai integritást szükségképpen érintő, biztonsági intézkedésként lehetővé tett személymotosztás törvényi szintű szabályozását a büntetés-végrehajtási intézményben lévő előzetesen letartóztatottak, valamint a szabálysértés miatt elzárást töltők esetében. Ezért a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetésére az Alkotmánybíróság határidő tűzésével hívta fel az Országgyűlést.

A mulasztást az Országgyűlés a Tv. következő pontjaiban, az alábbi tartalommal látta orvosolni. Az 54. § a Bv. tvr. 33. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezést léptette: „A büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítélt – a testüregekre is kiterjedően – megmotozható, személyes használati tárgyai és ruházata átvizsgálhatók, vele szemben mozgáskorlátozó eszköz alkalmazható, biztonsági okból elkülöníthető (a továbbiakban együtt: biztonsági intézkedések), illetve az elítélttel szemben külön törvényben meghatározott esetben és módon kényszerítő eszközök alkalmazhatók. A motozást, illetve a ruházat átvizsgálását az elítélttel azonos nemű személy – ide nem értve a motozásnál közreműködő orvost – végezheti, és az nem történhet szemérem sértő módon. A test üregeinek átvizsgálását csak orvos végezheti. Mozgáskorlátozó eszközként – testi sérüléssel nem járó módon – bilincs (rögzítő övvel vagy anélkül),

vezető bilincs vagy a vétag rögzítésére alkalmas más eszköz az intézkedésre okot adó körülmény megszűnésig, de folyamatosan legfeljebb tizenkét óra tartamban alkalmazható, ha az elítélt egészségi állapota ezt megengedi. Az 55. § (1) bekezdése a Bv. tvr.-t a következő 118/B. §-sal egészítette ki: „Az előzetesen letartóztatottal szemben az ott megjelölt célből és módon a 33. § (4) bekezdésében meghatározott biztonsági intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazhatók.” Ugyanezen szakasz (2) bekezdése a Bv. tvr.-t a következő 121/B. §-sal egészítette ki: „Az előzetes letartóztatásban lévő fiatakorúval szemben biztonsági intézkedésként személyes használati tárgyainak és ruházatának átvizsgálása, valamint biztonsági elkülönítése rendelhető el.”

A jelenleg hatályos szabályozás szerint a biztonsági intézkedéseket két jogszabály határozza meg eltérő tartalommal. A Bv. tvr. [33. §. (4) bekezdés] szerint biztonsági intézkedés a motozás, a mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása, továbbá a biztonsági elkülönítés. Ezzel szemben a R2. 45. §-a további négy biztonsági intézkedést nevesít (különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezés, a biztonsági ellenőrzés, a biztonsági vizsgálat és a biztonsági szemle, az ajtók zárva tartásának elrendelése, az egyes jogok gyakorlásának a Bv. tvr.-ben meghatározott felfüggesztése). A jelenlegi szabályozás szerint a törvény által meghatározott három biztonsági intézkedést egy alacsonyabb szintű jogszabály hétre növeli, amely több alkotmányossági, jogi és végrehajtási kérdést is felvet. Nem könnyű döntés elé kerülhetnek a végrehajtásért felelős büntetés-végrehajtási intézetek. Előfordulhat, hogy Bv. tvr. alapján az egyik büntetés-végrehajtási intézet három biztonsági intézkedést alkalmaz, egy másik büntetés-végrehajtási intézet pedig a R2. felhatalmazásával élve hetet. Továbbá nem kevés fejtörést okozhat olyan fogvatartotti panasz megválaszolása, amely azt kifogásolja, hogy törvényi felhatalmazás nélkül alkalmaztak vele szemben biztonsági intézkedést.

Láthatjuk, hogy a biztonsági intézkedések köre egyértelműen, taxatívén meghatározott. A felsorolt intézkedéseket lényegében nap mint nap alkalmazza minden bv. szerv, ebből következően egy nagyon fontos területről beszélünk. Az elmúlt évek során a végrehajtás gyakorlata is kialakult. Ehhez képest a módosítás megjelenése olyan ellentmondásokat teremthet, amelyek több ponton kérdésessé tehetik a gyakorlati alkalmazást. Szerencsésebb lenne, ha a biztonsági intézkedések egy jogszabályban (törvényi szinten) egységesen lennének szabályozva, nem pedig különböző jogszabályokban eltérő tartalommal.

A módosítás kapcsán további ellentmondás érezhető a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazási területén is. A mozgáskorlátozó eszközök alkalmazása az egyik legfontosabb és leghatékonyabb módja lehet egyes rendkívüli események megelőzésének. Ezen eszközök alkalmazása lényegében már több évszázados hagyományon alapul, és ez a tradíció a jelenlegi biztonsági tevékenységen belül is markánsan jelen van. Sajnos az elmúlt években ezen a területen több olyan változás következett be, amely nehezítette a biztonságos végrehajtást, jó példa erre az ún. lánchilincs használatának eltörlése, ami egy komoly biztonsági űrt hagyott maga után. A hatályos jogi szabályozás lehetőséget ad arra, hogy a „tradicionális” bilincseken

kívül más, a végtagra helyezhető és sérülést nem okozó eszközt is lehetne alkalmazni (ujj-bilincs, szíjbilincs, gyors-bilincsek műanyagból, kombinált kéz- és lábbilincs, több fogvatartottat összefűző bilincs stb.). Azt gondoljuk, hogy ezen a területen rejlő lehetőségekkel nem teljes mértékben élünk.

A T. 54. §-a szerinti módosítás értelmében „mozgáskorlátozó eszközként – testi sérüléssel nem járó módon – bilincs (rögzítő övvel vagy anélkül), vezető bilincs vagy a végtag rögzítésére alkalmas más eszköz az intézkedésre okot adó körülmény megszűnésig, de folyamatosan legfeljebb tizenkét óra tartamban alkalmazható, ha az elítélt egészségi állapota ezt megengedi”.

A fentiekből következően az új szabályozás szintén szűkítette a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazhatóságának határait, ugyanis elvette annak a lehetőségét, hogy amennyiben az elítéltet az intézeten kívül kell kísérni, vagy őrizni (pl. külkórházban), akkor tizenkét óránál hosszabb ideig lehessen mozgáskorlátozó eszközt alkalmazni. Egyértelműen fogalmazva: a tizenkét órás időkorlátot már nem lehet áttörni. Az eddigi gyakorlat nem arról szólt, hogy indokolatlanul alkalmazták volna ezt az általános szabály alóli kivételt, bizonyos helyzetekben viszont igen is szükség lehet rá, gondoljunk csak szállítás vagy előállítás közbeni rendkívüli esemény bekövetkezésére, ahol elhúzódik az esemény felszámolása.

További értelmezési és egyben végrehajtási problémát vet fel a Bv. tvr. 121/B. §-a, ami kimondja, hogy: Az előzetes letartóztatásban lévő fiatakorúval szemben biztonsági intézkedésként személyes használati tárgyainak és ruházatának átvizsgálása, valamint biztonsági elkülönítése rendelhető el. Sajnos ez a szakasz nem utal egyértelműen arra, hogy ez a szabály csak arra az esetre vonatkozik, amikor az előzetes letartóztatásban lévő fiatakorú javítóintézetben van elhelyezve, illetve akkor is, ha büntetés-végrehajtási intézetben. A jelenlegi szabályozásból következhet az a megállapítás is, amely szerint előzetesen letartóztatott fiatakorúval szemben biztonsági elkülönítésen kívül, csak motozás és az is csak korlátozott módon (testüregek átvizsgálására nincs lehetőség semmilyen esetben) rendelhető el. Vagyis a Bv. tvr. hatályos szövege szerint mozgáskorlátozó eszköz egyáltalán nem alkalmazható a fiatakorú előzetesen letartóztatottal szemben.

A T. indoklásából egyértelmű válik, hogy ez a rendelkezés csak azokra az előzetesen letartóztatott fiatakorúakra vonatkozik, akiknek az előzetes letartóztatását javító-nevelő intézetben hajtják végre. Szerencsés lenne azonban, ha ez az egyáltalán nem elhanyagolható tény a jogszabály szövegéből egyértelműen kiderülne, nem pedig egy nem hivatalos és így kötelező erővel nem bíró miniszteri indoklásból következne.

Nem jogászodni szerettünk volna cikkünk megírásával, hanem az a cél vezérelt bennünket, hogy az uniós elvárásoknak, a XXI. századi kihívásoknak, az alapvető emberi jogokat csak a legszükségesebb mértékben korlátozni kívánó büntetés-végrehajtásnak egyértelmű és kellő részletességű jogszabályi keretek biztosítsanak lehetőséget. Reméljük a készülő bv. kódex ezeknek az elvárásoknak teljes mértékben megfelelő, a gyakorlati végrehajtásnak egyértelmű irányt mutató zsinórmértékkel szolgál majd.